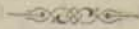

ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ ԱՐՏԱՒԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՆՅԻՑ

Նախօրին բազառը Ծրանչիսկոս Բ, տեսնելով որ Սիկիլիան ձեռքին զնաց, ու մնացած երկիրն ալ մայրաքաղաքովը հանդերձ ձեռքին ելելու վրայ է, զանազան ազատութիւններ խոստացաւ իւր հպատակներուն, բայց հաւատացող կամ մտիկ ընող չեղաւ. վասն զի ամենքն ալ գիտէին որ այն ազատութիւնները տուողը՝ իրեն արդարութիւնը կամ ազատասիրութիւնը չէ, այլ Կարիպալտին վախըն է. ուստի այն ալ գիտէին որ Կարիպալտին վախը փարատելու պէս՝ այն ազատութիւններն ալ ետ պիտի առնէ, ինչպէս որ 1848-ին իւր հայրն ալ ըրաւ:

Նախօրին ժողովուրդը եւ բոլոր Խաւիոյ բնակիչները իրենց աչքը եւ յոյսը դարձուցած էին իրենց հրաշալի ազատարարին՝ այսինքն Կարիպալտին վրայ, որ այսքան քիչ ժամանակի մէջ, այնքան սակաւարիւ զօրքով, այնքան դժուարութեանց յաղթելով, տիրեց Սիկիլիոյ, եւ սկսաւ Սարտենիոյ բազառին հետ՝ ամբողջ իտալական պէս քանազանութիւն ու բոլորակցութիւն ընել: Ամեն Խաւիացի միտքը դրած էր եւ դրած է որ Կարիպալտին յաղթական ընթացքը այն ժամանակը միայն պիտի վերջանայ՝ երբոր Հռոմն ալ առնուի, երբոր Վենետիկոյ ալ տիրէ, եւ այսքան ժամանակէ ի վեր փափաքելի եղած Խաւիոյ միութիւնն ու կատարեալ ազատութիւնը վերջապէս տեսնուի: զարմանալին այն է որ մինչեւ այսօրուան օրս Կարիպալտին ալ Խաւիացեաց այս յոյսը ամենայն շաշտղութեամբ եւ փառաւորութեամբ կատարելու հետ է:

Սիկիլիան Կարիպալտին ձեռքը անցնելուն պէս՝ Սարտենիոյ տերութիւնը առաջ անուղղակի եւ յետոյ ուղղակի ետեւէ եղաւ որ իրեն հետ միանայ այն երկիրը, միանգամայն եւ անկէջ ետքը առնուելու Խաւիոյ ուրիշ կտորները: Քաջն Կարիպալտի առջի բերան դժուարութիւն ցուցուց այս առաջարկութիւնն ընդունելու, եւ ըսաւ ալ թէ « Խաւիոյ ազազայ վիճակը Կապիտոլիոնի բլրին վրայ (այսինքն Հռոմի մէջ) պիտի որոշուի: » Բայց լետոյ հաւանեցաւ. Սարտենիոյ տերութեան օգնութիւն գտաւ ծովէ ու ցամաքէ, Նախօրին տերութեան երկիրը կոխեց, Ռեճիոյ քաղաքը առաւ, օր օրուան վրայ յաղթութենէ յաղթութիւն քայլեց, մինչեւ որ սեպտեմբերի 9-ին մտաւ փառաւորապէս Նախօրին քաղաքը, ուսկից երկու օր առաջ Նախօրին բազառը յոսա-

նատարար կեր թաշուր էր Կայերա ամրոցը: Երեք օր ետք զիշեր այնպիսի հանդեսներ ցնծութիւններ եղան Նախօրին մէջ որ անոնց նմանը ոչ երբէք տեսնուի էր քանի որ Պարպունեան ցեղին բազառներուն ձեռքը անցած էր այն գեղեցիկ մայրաքաղաքը:

Այժմ հարկաւ Կարիպալտին իւր յաղթական արշաւանքը դեպ ի Հռոմ շտկած է: Արդէն իւր զօրքն ու Սարտենիոյ զօրքերը մտան պապին երկիրները եւ օրէ օր առաջ կքալեն: Պապը կպատրաստուի Հռոմէն ելլելու, վասն զի ահաա. որ Կարիպալտին անկի կփութան իւր հպատակները իրեն աշխարհական իշխանութենէն ազատութիւն գտնելու:

Սակայն վերջի ժամանակներս քիչ մնաց որ Կարիպալտին ու Սարտենիան իրարու հետ արուեսին. վասն զի Կարիպալտին դարձեալ այն մտքին վրայ էր՝ թէ առաջ պիտի է Խաւիան ազատել՝ առանց Գաղղիոյ օգնութեանը, ու ետքը յանձնել Սարտենիոյ բազառին բոլոր Խաւիոյ բազառութիւնը. իսկ Սարտենիոյ տերութիւնը կփութար օր մը առաջ իւր ձեռքն առնելու Կարիպալտին սկսած արշաւանքին պտուղները, Գաղղիոյ օգնութեամբ, հաւանութեամբն ու պաշտպանութեամբը: Բայց վերջապէս երկուքն ալ միարանած կերեւնան գէթ ասոր՝ որ Գաղղիոյ Կայսեր կամայրը դեմ բան չընեն:

Իսկ օտար մեծամեծ տերութիւնները Խաւիոյ այս վիճակին վրայ մեծ ուշադրութեամբ կնային: Աւստրիան յայտնի գիտնալով որ այս ճամբով Վենետիկն ալ ձեռքին պիտի ելլէ, 240 հազար զօրք ժողովր է այն կողմերն ու Սարտենիոյ դէմ պատերազմի պատրաստուած կեցեր է: Գաղղիան Հռոմի մէջ ունեցած զօրքը օրէ օր շատցընելու վրայ է, 50 կամ 60 հազար զօրք ալ Խաւիա դրկելու պատրաստ է կամ դրկեր է. բայց Նախօրինի բուն միտքը ինչ լինելը դեռ յայտնի չէ: Անգղիան Խաւիոյ ազատութիւնը միշտ ուզած է եւ կուզէ. բայց այնպէս կերեցրեւ որ Վենետիկոյ ազատիլը իրեն բանին ձեռք չիտար: Կմնայ տեսնել թէ հիւսիսային տերութիւնները ինչ պիտի ընեն, կամ գէթ ինչ պիտի որոշուի Վարշաւին մէջ լինելու տեսաւորութեան ատեն:—Ինչ ալ որոշուի, այս յայտնի է որ եւրոպայի այժմու վիճակէն մեծամեծ փոփոխութիւններ կգուշակուին:

Ն Ե Ր Ք Ի Ն Լ ՈՒՐ Ե Ր.

Յունիսի 7-ին Վ. Կայսրը Ծերակուտին հրովարտակ մը հանեցաւ. գրել այս խօսքերով.

«Այն Կայսերական յայտարարութիւնը որ ելած էր Յունուարի 1-ին, 1807-ին, մէկ քանի չափ ու սահման դրած էր օտարականաց Ռուսաստանի մէջ հաստատուն կամ ժամանակաւոր բնակութեամբ վաճառականութիւն ընդունելուն իրաւանքը: Այժմ քանի որ հետ զնեռէ հաղորդակցութեան հնարքները կկատարեալագործուին ու զանազան ժողովուրդներ իրարու հետ շուտ շուտ առուտուրի գործողութիւններ կընեն, այն արգելքները ժամանակիս կարօտութեանցը չեն յարմարիր: Ուրիշ կողմանէ, եւրոպայի գլխաւոր տերութիւնները մէջ մեր հպատակներն ալ ուրիշներուն պէս հրաման ունին նոյն տեղերու բնակիչներուն հաւասար իրաւունքով վաճառականութիւն ընելու: Մեր աչքին առջեւն ունենալով այն մեծ օգուտը որ կրնայ առաջ գալ աղգային հարստութեան ամեն ձիւղերուն համար՝ երբոր տեսակ տեսակ զօր-

ծողութեանց ձեռք դարնելու եւ օտար դրամագուլաններով զօրծ տեսնելու դիւրութիւնները աւելցուին, եւ ուզելով նոր ասպնջոյց մը տալ այն խնամքին եւ հոգացողութեանը որ ունինք ընդհանրապէս մեր Կայսերութեան մէջ վաճառականութեան, երկրագործութեան եւ արհեստից ծաղկելուն համար, միանգամայն իրաւացի փոխադարձութիւն ցուցրենք օտար տերութեանց, պատշաճ համարեցանք Ռուսաստան բնակող օտարականաց այս կողմանէ նոյն իրաւունքները պարգեւել՝ ինչ որ կվայելն արդէն մեր հպատակները եւրոպայի գլխաւոր տերութեանց մէջ:

«Ուստի եւ համաձայն Կայսերական Խորհրդարանին կարծեացը՝ կհրամայենք.

«Ա. Օտարականաց հրաման է վաճառականութեան ամեն կարգերուն (կիւտիա) գրուելու, Կայսերութեան բուն հպատակներուն հաւասար. որով եւ կրնան այն կարգերուն հետ կապուած իրաւունքները վայելել: